

תלמוד. הלכות דרך ארץ (מס' ברכות סב/א)

תניא, בן עזאי אומר: פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים¹: למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ולמדתי שאין נפרעין אין מגלים עצמם. מעומד אלא מיושב, ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל ביד ימין - מפני שקושר בה תפילין על זרוע השמאלי. (משנה ברורה סי' ג ס"ק יז). אמר לו רבי יהודה: 'עד כאן העזת פניך בברבך!' - אמר לו: 'תורה היא וללמוד אני צריך' שני מסרים עיקריים: א) התורה כוללת כל דבר, אף הפחותים ביותר. ב) "גדול שימוש תורה יותר מלימודה" (אוצר המדרשים [אייזנשטיין] עמ' תצט).

רב כהנא על, גנא תותיה פורייה דרב נכנס ושכב תחת מיטתו של רב. שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו שימש את מיטתו. אמר ליה: 'דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא'! 'דומה פיו של אבא (כיניויו של רב) כאילו מעולם לא אכל תבשיל' (התנהג בחמדנות). אמר לו: 'כהנא, הכא את? פוק, דלאו ארח ארעא' 'כהנא! אתה כאן? צא שאין זה דרך ארץ'. אמר לו: 'תורה היא וללמוד אני צריך'.

מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל? אמר רבא: מפני שהתורה ניתנה בימין, שנאמר (דברים לג 2) "מימינו אש דת למו". רבה בר בר חנה אמר: מפני שהיא קרובה לפה. ורבי שמעון בן לקיש אמר: מפני שקושר בה תפילין. רב נחמן בר יצחק אמר: מפני שמראה בה טעמי תורה. כתנאי, רבי אליעזר אומר: מפני שאוכל בה. רבי יהושע אומר: מפני שכותב בה. רבי עקיבא אומר: מפני שמראה בה טעמי תורה רש"י: טעמי תורה - נגינות טעמי מקרא של תורה נביאים וכתובים, בין בניקוד שבספר בין בהגהת קול ובצלצול נעימות הנגינה של פשטא ודרגא ושופר מהפך, מוליך ידו לפי טעם הנגינה, ראיתי בקוראים הבאים מארץ ישראל.

אמר רבי תנחום בר חנילאי: כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים: מן הנחשים, ומן העקרבים, ומן המזיקין. ויש אומרים: אף חלומותיו מיושבים עליו².

¹ מי שרוצה ללמוד דברים חיוניים לחייו לא יחשוך אמצעים כדי להשיג את מטרתו ואם צריך, לא יתייחס לצניעות, לדרך ארץ ... (עיין יומא לה/ב, הלל על גג בית המדרש) (הרב קוק, עין אי"ה, סי' רלה)

² צניעות בבית הכיסא אינה רק הנהגה חיצונית. היא מבחן ליכולתו של האדם לשמור על צלם האדם ושליטת השכל גם ברגעים הגופניים ביותר, ומי שמצליח בכך מוגן מפגיעות חיצוניות, טבעיות ודמיוניות. (הנחשים מסמלים סכנה שבאה מגורם שמתכוון להזיק. העקרבים מסמלים סכנה טבעית שאינה נובעת מכוונה להזיק. המזיקים מסמלים פגיעות הקשורות לדמיון ולהיחלשות שליטת השכל לכן, ולכן גם "חלומותיו מיושבים עליו": כשהשכל שולט באדם, גם בשינה הדמיון אינו משתולל. (הרב קוק, עין אי"ה, סי' רמג)

הלכה. רמב"ם הלכות ברכות

ה, ח: אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת ולמעלה בזימון שלושה, עיין בסוף ההלכה. שבעה שאכלו פת ושלושה אכלו עמהן ירק או ציר וכיוצא בהן, מצטרפין לזמן בשם. והוא, שיהיה המברך מאוכלי הפת, אבל ששה שאכלו פת וארבעה ירק, אין מצטרפין עד שיהיו אוכלי הפת רוב הניכר כלומר שבעה. במה דברים אמורים? בעשרה. אבל בשלושה, צריך שיאכלו כל אחד ואחד מהן כזית פת ואח"כ מזמנין³.

ה, ט: שנים שאכלו וגמרו מלאכול, ובא שלישי ואכל: אם יכולין לאכול עמו כל שהוא, ואפילו משאר אוכלין, מצטרף עמהן בתנאי שלא נטלו מים אחרונים. וחכם גדול שבמסובין הוא שמברך לכולן, אף על פי שלא בא אלא באחרונה. בכל זאת, הרשות בידו למחול.

ה, י: שלושה שאכלו כאחד, אינן רשאין ליחלק כי הם מחויבים בזימון. וכן ארבעה וכן חמשה, וששה יש להם ליחלק עד עשרה אם ירצו. משישה ועד תשעה אנשים מותר להם להתחלק, בתנאי שבכל קבוצה יהיו לפחות שלושה. מעשרה ולמעלה אינם רשאים ליחלק עד עשרים, שכל זמן שיחלקו ותהיה ברכת הזימון לכל חלק וחלק כזימון הכל, יש להם ליחלק. כללו של דבר: מותר לקבוצה להתחלק רק כאשר גם לאחר החלוקה, בכל אחת מהקבוצות יישאר אותו סוג זימון שהיה להם כשהיו כולם יחד.

מוסר. שערי תשובה לרבינו יונה, שער ג

רבינו יונה מחלק את הליצנות לחמישה סוגים. הסוג הרביעי, שיחה בטלה וליצנות כדרך חיים. קעז] החלק הרביעי - הקובע עצמו תמיד לשיחה בטלה ודברים בטלים, כדרך יושבי קרנות, ושתיים רעות יש בדבר הרע הזה: האחת (אבות א, יז): כי כל המרבה דברים מביא חטא. והשנית - כי הוא בטל מדברי תורה. ויש בדבר הזה דרכי מות, כי איך לא זכר ולא שם על לבו, כי בעתים ההם בשעות האלה אשר הוא משחיתם, יוכל להשיג הנעימות, ולקנות חיי עולם, אם יקבע העתים המזומנים ההם לתורה, אשר הוא פנוי בהם ממלאכתו ועסקיו. אין זה כי אם בזות לבו הזלזול שבלבו את המצות ואת שכר העולם הבא.

ומלבד אשר אבד טובה הרבה, ישא את עונו. כי אשמת הבטול מן התורה, בעת היכולת לעסוק בה, אש היא עד אַבְדוֹן תֵּאֱכַל (ע"פ איוב לא 12), ביטול תורה חמור כאש שמכלה ומחריבה עד הסוף. כאשר אמרו (מס' סנהדרין צט/א): (במדבר טו 31): כי דָּבָר ה' בָּזָה, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, כאשר הקדמנו לך. כפי שכבר הסברנו קודם בספר. ואמרו ז"ל (מס' עבודה זרה יח/ב): ההולך למקום אשר אוספו שם אספה לשחוק, זה הוא מושב לצים, ועליו אמר הכתוב (תהי' א 1): וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא יִשָּׁב.

ונאמר אחריו: כי אם בְּתוֹרַת ה' חָפְצוֹ וּבְתוֹרַתוֹ. למדת כי מושב לצים מביא לידי ביטול תורה, ואשר לא שת לבו לעסוק בתורה בשעותיו הבטלות, יתעשת לנפשו ידאג לתיקון נפשו ולא יאבד, ויתבודד בהן לחשוב על קצו, ולהבין לאחריתו, ולחפש דרכיו, ולקנות מעלת הנפש, ולהתקרב אל השי"ת.

³ שו"ע או"ח סי' קצז ס"ג: ... הלכך שנים שאכלו, ובא שלישי. אם יכולים להזיקו שיאכל כזית פת, מוטב. ואם אינו רוצה, לא יתנו לו לשתות ולא מאכל אחר. ואם אירע שנתנו לו לשתות או מאכל אחר, יזמנו עמו אף על פי שאינו רוצה לאכול פת.